

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-47-31>

УДК 303.1:338.5

Скидан Олег Васильович

доктор економічних наук, професор, ректор,
Поліський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4673-9620>

Кільницька Олена Сергіївна

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки,
підприємництва та туризму,
Поліський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9791-120X>

Ярмова Марина Іванівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки,
підприємництва та туризму,
Поліський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5636-3538>

Старунська Альона Владиславівна

магістрантка,
Поліський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-8445-3871>

**Oleh Skydan, Olena Kilnitska,
Maryna Yareмова, Alona Starunska**
Polissia National University

РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН НА ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНІ РЕСУРСИ ЯК НАПРЯМ ЗМІЦНЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

REGULATION OF PRICES FOR FUEL AND ENERGY RESOURCES AS A DIRECTION OF STRENGTHENING SOCIO-ECONOMIC AND ENERGY SECURITY OF UKRAINE

Анотація. У статті висвітлено проблему зміцнення соціально-економічної й енергетичної безпеки України з точки зору регулювання цін на паливно-енергетичні ресурси. Метою статті є уточнення теоретико-методичних основ та вивчення правових норм системи моніторингу цін на паливно-енергетичні ресурси щодо встановлення основних тенденцій їх змін і регулювання для зміцнення соціально-економічної та енергетичної безпеки України. Доведено необхідність імплементації єдиної державної системи виробництва, постачання, транспортування, споживання та оплати за паливно-енергетичні ресурси і комунальні послуги в Україні та її адаптації до міжнародних підходів та стандартів. Наведено порівняння енергомосткості України за 2008–2020 рр. за даними Міжнародного енергетичного агентства та Державної служби статистики України. Встановлена перманентна тенденція зростання частки витрат на паливно-енергетичні, житлово-комунальні та транспортні послуги у структурі середньомісячних сукупних витрат на одне домогосподарство в Україні у 2010–2021 рр. Аналіз динаміки індексів цін на енергетичні ресурси підтверджує, що їх вартість у структурі витрат українських домогосподарств зростає насамперед за рахунок збільшення їх вартості, що потребує системного моніторингу та регулювання. Наведено порівняння цін на окремі види енергетичних ресурсів (природний газ, теплова енергія, електроенергія, нафта, пальне у динаміці), у розрізі як основних постачальників, так і споживачів: для населення, бюджетних установ і організацій, побутових споживачів. Запропоновано перспективи щодо оптимізації цінової політики, створення стабільних умов для розвитку вітчизняних енергетичних підприємств, підтримки енергоефективності, зміцнення соціально-економічної та енергетичної безпеки.

Ключові слова: регулювання цін та тарифів, паливно-енергетичні ресурси, енергетична безпека, соціально-економічна безпека, екологічна безпека.

Summary. The article highlights the problem of strengthening the socio-economic and energy security of Ukraine from the point of view of price regulation for fuel and energy resources. The purpose of the article is to clarify the theoretical and methodological foundations and to study the legal norms of the monitoring prices system for fuel and energy resources regarding the establishment of the main trends of their changes and regulation in order to strengthen the socio-economic and energy security of Ukraine. The necessity of implementing a unified state system of production, supply, transportation, consumption, and payment for fuel and energy resources and communal services in Ukraine and its adaptation to international approaches and standards has been proven. A comparison of the energy intensity of Ukraine for 2008–2020 according to the data of the International Energy Agency and the State Statistics Service of Ukraine is presented. A permanent trend of growth in the share of expenses for fuel and energy, housing and communal services, and transport services in the structure of average monthly total expenses per household in Ukraine in 2010–2021 has been established. Analysis of the dynamics of energy resource price indices confirms that their value in the structure of Ukrainian households' expenses increases primarily due to an increase in their value, which requires systematic monitoring and regulation. A comparison of prices for individual types of energy resources (natural gas, thermal energy, electricity, oil, fuel in dynamics) is presented, in terms of both main suppliers and consumers: for the population, budgetary institutions and organizations, and non-household consumers. The weighted average tariffs for thermal energy produced using natural gas in the regions of Ukraine were analyzed. Tariffs are constantly subject to state and local regulation. Prospects for price policy optimization, creation of stable conditions for the development of domestic energy enterprises, support of energy efficiency, and strengthening of socio-economic and energy security are offered.

Keywords: regulation of prices and tariffs, fuel and energy resources, energy security, socio-economic security, ecological security.

Постановка проблеми. Підтримуючи глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року Генеральної Асамблеї ООН від 25.09.2015 № 70/1, указом Президента України № 722/2019 було затверджено Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Керуючись національними інтересами України, визначено орієнтири для розроблення нормативно-правових актів, проєктів прогнозних і програмних документів. Основними орієнтирами Цілей є: подолання бідності; скорочення нерівності; забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії [15].

Надмірне споживання паливно-енергетичних ресурсів (далі – ПЕР) в Україні несе за собою значні перевитрати та посилює ризики у сферах енергобезпеки, торговельного балансу, соціально-економічної активності та екологізації господарської діяльності. Метою Державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010–2021 роки є:

- створення умов для наближення енергомісткості ВВП України до рівня розвинутих країн та стандартів Європейського Союзу, зокрема її зменшення щорічно на 3,3%,

- підвищення ефективності використання ПЕР і посилення конкурентоспроможності національної економіки;

- оптимізація структури енергетичного балансу держави, у якому частка енергоносіїв, отриманих з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива, становитиме у 2015 році не менше як 10 відсотків, шляхом зменшення частки імпортованих викопних органічних видів енергоресурсів, зокрема природного газу, та заміщення їх нетрадиційними видами енергоресурсів, у тому числі вторинними [12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У світовій науковій літературі існує досить багато досліджень присвячених витратно-ціновому моніторингу в цілому та паливно-енергетичних ресурсів зокрема. Вони стосуються різних аспектів його впровадження: методичних, організаційних, технічних, економічних, соціальних, нормативно-правових. Так, досліджуючи Європейську стратегію розвитку альтернативної енергетики [8] було уточнено головні цілі та напрями енергетичної політики країн-членів ЄС та виокремлено найважливіші не вирішені проблеми: залежність від імпорту енергії; зростання світового попиту та дефіцит палива; підвищення цін та тарифів; забруднення довкілля та знищення біорізноманіття. Невирішеними залишаються питання створення конкурентного середовища на енергетичному ринку, що сприятиме формуванню доступних цін на житло, прибутковому бізнесу та низько енергомісткості промисловості, а також зменшення викидів парникових газів.

Досліджуючи економічну стратегію розвитку альтернативної енергетики у сільській місцевості України у роботі [13] сформовано пріоритети стратегії соціально-економічного розвитку щодо енергетичної безпеки і енергозбереження, біоциркулярних процесів, відповідно до європейських пріоритетів.

У роботі [7] встановлено, що протягом 2016–2021 рр. спостерігається нарощення диспаритету цін в основних галузях економіки, що потребує державного контролю та регулювання. Стратегічними імперативами енергетичної та соціально-економічної безпеки України має бути: формування надійного, безперебійного, стабільного, ефективного та екологічно прийняттого забезпечення енергетичними ресурсами національної економіки, регіонів та населення; забезпечення доступності

по цінах і тарифах енергоресурсів; попередження різких цінових коливань на паливно-енергетичні ресурси, тепло та електричну енергію.

За даними головного державного інспектора відділу супроводження інформаційних систем Управління інформаційних технологій ГУ ДПС Сергія Левченка, в Україні «енергосистема витримала сотні атак і навіть пережила перший у своїй історії блекаут. Загалом пошкоджено близько 50 % енергетичної інфраструктури країни. Станом на 30.04.2023 р. доступна генеруюча потужність енергетичної системи України за оцінкою ПРООН скоротилася більш ніж удвічі – із 37,6 ГВт до 18,3 ГВт» [8]. Дефіцит електроенергії призвів до її аварійного імпорту, що призвело до збільшення тарифів та соціальних ризиків українських споживачів. Зросли також екологічні ризики: зелена енергетика, частка якої до 2022 р. становила 13 % у структурі її виробництва, також постраждала, тому нестабільна. Проте вона не завжди й ефективна, за даними [8, с. 85] коефіцієнт корисної дії сонячної енергетики 20 %.

Досліджуючи національні проблеми формування та моніторингу зведеного енергетичного балансу, Лір В. зазначає, що «у країні зростає дисбаланс інформаційних, матеріальних та фінансових потоків по всьому логістичному контуру системи енергозабезпечення. Неможливо скласти енергетичний баланс країни у вартісному вимірі для визначення, прогнозування та планування економічної ефективності, оптимізації його структури та пропорцій» [9]. «Регулятор енергетичних ринків та комунальних послуг (НКРЕКП) виконує свої функції практично «всліпу» не маючи базового рівня цін, а відтак змушений відштовхуватися від інформації самих постачальників. Перманентне зростання тарифів різко підвищує активність громадських організацій стосовно забезпечення реалізації своїх конституційних прав про доступ до життєво важливої інформації» [9].

Більшість праць розкривають проблему гострої необхідності формування єдиного уніфікованого інформаційно-аналітичного ресурсу для забезпечення прозорості ринку ПЕР, обліку та контролю енергетичних та фінансових потоків, доступності ПЕР для споживачів, забезпечення доходності та екологізації виробництва підприємств ПЕК. Окремою невирішеною проблемою є гармонізація системи моніторингу енергетичних та фінансових потоків до міжнародних стандартів.

Метою статті є уточнення теоретико-методичних основ та вивчення правових норм системи моніторингу цін на паливно-енергетичні ресурси щодо встановлення основних тенденцій їх змін і регулювання для зміцнення соціально-економічної та енергетичної безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуалізація впровадження системи моніторингу

витрат, цін та тарифів на ПЕР підіймалася ще з часів формування української незалежності. Особливої гостроти набуло вищезазначене питання у 2014 р. з періодом анексії Криму та захоплення частини території Донецької та Луганської областей російським агресором. З 2015 р. було розроблено План реформ, яким передбачено формування необхідних правових норм і систему заходів щодо зміцнення національної безпеки. Напрямами Плану є: впровадження обов'язкового комерційного обліку споживання енергоресурсів; своєчасне отримання інформації про енергетичний баланс; вдосконалення механізму обліку енергоресурсів; удосконалення статистичної облікової системи енергетичного сектора, що базується на своєчасному обміні інформацією про енергетичний баланс та потоки енергоносіїв відповідно до міжнародної практики; розвиток відповідної інфраструктури; внесення змін до правових норм України щодо ціно- та тарифоутворення на енергоносії та паливо; забезпечення відповідних зобов'язань щодо надання публічних послуг, зокрема заходів щодо інформування і захисту споживачів від нечесних методів ціноутворення, а також доступу до наявних дешевих енергетичних ресурсів для споживачів, зокрема найбільш вразливих верств населення.

Проекти Закону України про Єдину державну систему моніторингу виробництва, постачання, транспортування, споживання та оплати за паливно-енергетичні ресурси і комунальні послуги (ЄДСМ) розглядали на засіданнях Верховної ради України декілька разів: у 2012, 2014, 2016 та 2020 рр. У супроводжуваних документах до законопроекту 2016 р. вказується, що розрахунки, виконані за участю фахівців Національної академії наук України, підтверджують зниження енергомісткості як складової реального ВВП України, за умови впровадження ЄДСМ, на 15-20 % щорічно [11]. Проте це питання досі залишається не вирішене. В Україні деякі функції щодо моніторингу руху енергетичних та відповідних фінансових потоків у державі здійснює Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України.

Різносторонність збору, обробки та аналізу інформаційних джерел не завжди відповідає міжнародним методичним підходам та стандартам. Це призводить до викривлення інформації щодо її сучасного реального стану та досягнутого рівня. В результаті аналізу звіту Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України встановлено, що за даними Міжнародного енергетичного агентства енергомісткість ВВП протягом 2010–2018 рр. зменшилась на 26,47 % – з 0,34 т н.е./1000 доларів США (за паритетом купівельної спроможності – далі паритет КС у цінах 2015 року) у 2008 р. до 0,25 т н.е./1000 доларів США у 2018 р. [3].

Таблиця 1 – Динаміка енергомосткості України за 2008–2020 рр.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
ВВП за паритетом КС 2017, млрд міжн. доларів	610,4	520,3	540,3	569,8	571,2	571,0	533,6	481,5	492,2	504,4	521,5	538,2	518,0
Кінцеве енергоспоживання													
Енергомосткість, т.н.е./ тис. міжн. доларів	0,136	0,130	0,137	0,133	0,128	0,122	0,115	0,106	0,105	0,099	0,099	0,092	0,092
Загальне постачання первинної енергії													
Енергомосткість, т.н.е./ тис. міжн. доларів	0,220	0,220	0,245	0,222	0,214	0,203	0,198	0,187	0,192	0,177	0,179	0,166	0,167

Джерело: побудовано за даними Державної служби статистики України [6]

Станом на жовтень 2023 р. інформаційні дані вищезгаданого Міжнародного агентства щодо енергомосткості ВВП України закриті. Водночас за даними Державної служби статистики України за цей же період енергомосткість ВВП України зменшилась з 0,22 т н.е./1000 міжнародних доларів у 2008 р. до 0,167 т н.е./1000 міжнародних доларів у 2020 р. (табл. 1). При цьому базою для порівняння паритету купівельної спроможності обрано ціни 2017 року.

Згідно методичних пояснень служби статистики, паритет КС публікується за матеріалами Світового банку, яким починаючи з 2019 р. запроваджено використання даних за цінами 2017 року й здійснено перерахунок показників за попередній період. У матеріалах Держслужбистатистики зазначено, що «за 2021 рік дані будуть оприлюднені після завершення терміну для подання статистичної та фінансової звітності, встановленого Законом України «Про захист інтересів суб'єктів

подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» [6].

Моніторинг структури витрат домогосподарств України дає підстави стверджувати, що частка витрат на ПЕР, житлово-комунальні та транспортні послуги набула перманентної тенденції до зростання, зокрема з 12,9 % у 2010 р. до 19,7 % у 2021 р. (рис. 1). Зростання відбулося за рахунок зменшення частки витрат на продовольчі товари (з 55 % до 48,9 % відповідно) та неспоживчих витрат (з 10,1 % до 8,7 %). До останніх належать: допомога родичам, друзям та іншим, заощадження, аліменти, капітальний ремонт, будівництво житла й інше. Збільшення частки витрат на ПЕР, житлово-комунальні та транспортні послуги відбулося насамперед за рахунок підвищення цін та тарифів, які значно випередили темпи росту споживчих цін в Україні.

Цікавим є факт того, що енергомікс ПЕР країни у структурі споживчих ресурсів та послуг

Рисунок 1 – Динаміка структури середньомісячних сукупних витрат на одне домогосподарство в Україні у 2010–2021 рр., %

Джерело: побудовано автором за матеріалами Державної служби статистики України [18]

населенням щороку представлений інтенсивним ростом цін тільки на один вид ресурсів (послуг). У 2019 р. максимальний індекс росту зафіксовано на гарячу воду та опалення – 114,4%, у 2020 р. – на природний газ – 156,3%, у 2021р. на електроенергію та паливно-мастильні ресурси – 126,5%,

у 2022 на паливо та мастила – 169,4%, у 2023р. на електроенергію – 169,7% (табл. 2).

У 2020, 2021 та 2023 рр. середнє зростання цін на ПЕР має значно більші темпи росту, ніж індекс цін на споживчі товари у цей період. При цьому держава та місцеві органи влади постійно

Таблиця 2 – Динаміка індексу цін на енергетичні ресурси в Україні, %

Вид ресурсу (джерела енергії)	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р. (січень-вересень)	Середнє за рік з 2019 по 2023 за видом ресурсів
Електроенергія	100,0	100,0	126,5	100,0	169,7	119,24
Природний газ	71,3	156,3	115,5	99,7	100,0	108,56
Гаряча вода, опалення	114,4	97,8	102,2	100,2	100,0	102,92
Паливо і мастила	91,8	89,5	126,5	169,4	101,5	115,74
У середньому по групі за рік	94,4	110,9	117,7	117,3	117,8	111,6
Індекс споживчих цін (інфляції), %	104,1	105,0	110,0	126,6	103,8	X

Джерело: побудовано за даними [4]

Таблиця 3 – Середньозважені тарифи на теплову енергію, вироблену з природного газу, для потреб населення та бюджетних установ (організацій) на 25.09.2023 р.

Адміністративно-територіальна одиниця	Для населення		Для установ і організацій, що фінансуються з державного або місцевого бюджетів		Співвідношення тарифу для бюджетних установ та організацій до тарифу для населення, %
	Грн/Гкал (без ПДВ)	У % до середнього по Україні	Грн/Гкал (без ПДВ)	У % до середнього по Україні	
АР Крим	-	-	-	-	-
Вінницька	1644,19	83,2	3808,75	119,0	231,6
Волинська	1822,62	92,2	3338,00	104,2	183,1
Дніпропетровська	1847,05	93,4	3252,42	101,6	176,1
Донецька	3539,47	179,0	2191,90	68,5	61,9
Житомирська	1808,75	91,5	2997,50	93,6	165,7
Закарпатська	0,00	0,0	3318,80	103,6	x
Запорізька	1513,59	76,6	2932,50	91,6	193,7
Івано-Франківська	2281,27	115,4	3886,55	121,4	170,4
Київська	2131,93	107,8	3568,17	111,4	167,4
Кіровоградська	2614,78	132,3	3933,55	122,8	150,4
Луганська	0,00	0,0	3335,65	104,2	x
Львівська	2117,44	107,1	3520,74	110,0	166,3
Миколаївська	1972,04	99,7	3432,70	107,2	174,1
Одеська	1775,28	89,8	2870,63	89,7	161,7
Полтавська	1986,55	100,5	3108,90	97,1	156,5
Рівненська	2609,75	132,0	3623,14	113,2	138,8
Сумська	2065,08	104,4	3274,19	102,3	158,6
Тернопільська	1780,06	90,0	3271,70	102,2	183,8
Харківська	1772,35	89,6	2911,18	90,9	164,3
Херсонська	1948,81	98,6	3214,38	100,4	164,9
Хмельницька	1795,00	90,8	3406,57	106,4	189,8
Черкаська	1997,37	101,0	3493,26	109,1	174,9
Чернівецька	1003,85	50,8	2899,16	90,5	288,8
Чернігівська	2097,42	106,1	2926,62	91,4	139,5
Місто Київ	1348,64	68,2	1531,87	47,8	113,6
Місто Севастополь	-	-	-	-	-
УКРАЇНА	1977,10	100,0	3201,95	100,0	162,0

Джерело: побудовано за матеріалами Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України [17]

регулюють і погоджують формування й затвердження цін(тарифів) на паливо, житлово-комунальні та транспортні послуги, зокрема середньозважені тарифи на теплову енергію, вироблену з використанням природного газу для потреб населення; установ та організацій, що фінансуються з державного чи місцевого бюджету, а також на транспортування та постачання. Динаміку їх змін офіційно та систематично оприлюднює Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України. Останній варіант тарифів на теплову енергію затверджено 25.09.2023 р.: для населення орієнтовний середньозважений рівень по Україні 1977,10 грн/Гкал (без ПДВ), а для бюджетних установ та організацій – 3201,95 грн/Гкал (без ПДВ), що на 62 % більше, ніж для населення (табл. 3).

Слід зауважити, що варіація тарифів на тепло з природного газу для населення становить 2535,62 грн/Гкал (3539,47-1003,85) і ранжується від мінімальних значень у Чернівецькій обл. (1003,85), м. Київ (1348,64), Запорізькій обл. (1513,59) до максимальних: Донецька (3539,47), Кіровоградська (2614,78), Рівненська (2609,75). Практично в усіх регіонах України тарифи на тепло з природного газу для бюджетних установ і організацій більше у півтора рази порівняно з тарифами для населення, крім м. Київ, де затверджено мінімальний рівень тарифу 1531,87 грн/Гкал (без ПДВ) та Донецької області (2191,9). Наразі у Закарпатській та Луганській областях немає виробничих потужностей генерації теплової енергії, які працюють на використанні природного газу.

Об'єктом державного та місцевого регулювання є також роздрібні ціни на природний газ для населення. У динаміці за останні три роки вони майже не змінилися і становлять згідно

даних основного газопостачальника країни ТОВ ГК «Нафтогаз України» – 7,96 грн за 1 м³ (з ПДВ) (табл. 4). У регіональному розрізі його значення варіюється і має більший рівень. Найвищий тариф у Донецькій області (34,55 грн за 1 м³), де нині проходять бойові дії і життєдіяльність населення та суб'єктів господарювання мають значні ризики і загрози для здоров'я та життя людей.

Перевищення тарифу на природний газ для побутових споживачів і населення ТОВ ГК «Нафтогаз України» склало: у 2021 р. 4,3 рази (34,51/7,96), у 2022 р. – 5,3 рази (42/7,96), у 2023 р. – 2,2 рази (табл. 5). У регіональному розрізі тарифи також досить високі від 14,50 грн за 1 м³ у ТОВ «Стрийнафтогаз» Івано-Франківська обл. (2023 р.) до 37,50 грн за 1 м³ ТОВ «Асканія Енерджи» Київська обл. (2022 р.).

Високі ціни на природний газ негативно впливають на платіжні зобов'язання як населення, особливо у воєнний час, так і суб'єктів господарювання. Крім того високі ціни на ПЕР збільшують рівень собівартості та погіршують цінову конкурентоспроможність продукції вітчизняних товаровиробників. Так, наприклад, за даними Олега Арестархова у 2022 р. «через високі ціни на газ зупинялись європейські заводи з виробництва мінеральних добрив. Скорочення обсягів споживання мінеральних добрив відбулося через зростання цін, зниження купівельної спроможності аграріїв, обстріли підприємств, перебої з електроенергією, порушення логістичних ланцюжків, а також втрати Сєверодонецького «Азоту». Ринок добрив просів приблизно на 40-55% із 4,75 млн тонн до 2-2,9 млн тонн» [1].

Усе вищезазначене негативно впливає на конкурентоспроможність вітчизняної продукції, збільшує витрати на ПЕР та похідні з них

Таблиця 4 – Роздрібні ціни (тарифи) на природний газ для населення в Україні, грн. за 1 м³ (з ПДВ)

Газопостачальник	з 1.12.2021 по 31.12.2021		з 01.12.2022 по 31.12.2022		з 01.11.2023		Відношення річного тарифу ТОВ ГК «Нафтогаз України» у 2023 р. до регіонального, %
	Місячний	Річний	Місячний	Річний	Місячний	Річний	
ТОВ ГК «Нафтогаз України»	х	7,96	х	7,96	х	7,96	100,00
ТОВ «Волиньелектрозбут»	12,98	7,99	х	7,98	х	7,98	100,25
ТОВ «Дніпровські енергетичні послуги» (Yasno)	8,46	8,46	8,46	8,46	8,46	8,46	106,28
ТОВ «Гласкоммерц» Донецька обл.	34,55	10,80	34,55	х	34,55	х	х
ТОВ «Прикарпат-енерготрейд» Івано-Франківська обл.	8,60	7,98	х	7,98	х	7,98	100,25
ТОВ «Асканія Енерджи» Київська обл.	14,95	9,95	29,95	9,95	х	9,95	125,00
ТОВ «Львівенергозбут»	34,00	8,20	33,10	8,20	18,50	8,20	103,02

Джерело: побудовано за матеріалами [19]

Таблиця 5 – Динаміка тарифів на природний газ для побутових споживачів окремих газопостачальних компаній в Україні, грн за 1 м³ (з ПДВ)

Газопостачальник	з 1.12.2021 по 31.12.2021		з 01.12.2022 по 31.12.2022		з 01.11.2023	
	Перед-оплата	оплата за фактом	Перед-оплата	оплата за фактом	Перед-оплата	оплата за фактом
ТОВ ГК «Нафтогаз України»	х	34,51	х	42,0	х	17,60
ТОВ «Енера Вінниця»	33,75	35,67	28,10	29,65	17,76	18,60
ТОВ «Гласкомерц», Донецька обл.	х	36,37	х	34,55	х	34,55
ТОВ «Стрийнафтогаз», Івано-Франківська обл.	27,00	35,00	27,00	35,00	14,50	17,31
ТОВ «Асканія Енерджи», Київська обл.	34,00	35,00	36,00	37,50	17,60	18,20
ТОВ «Одесагазпостачання»	34,93	35,97	34,95	36,43	17,38	18,00

Джерело: побудовано за даними [20]

товари, стимулюючи зростання цін та товари і послуги. Зокрема, за даними Держслужбистатистики витрати на паливо, енергію і особливо транспортні витрати набули постійної тенденції до збільшення у структурі собівартості продукції. Наприклад, за даними 2017-2021 рр. у сільськогосподарських підприємствах України у галузі рослинництва частка витрат на пальне і мастильні матеріали становила 7-15 %, електроенергії – 1-1,5 %, палива та енергії – 0,6-1,1 %, мінеральних добрив (більша частина яких азотні, що виготовляють з природного газу) – 15-28 % [16, с. 273]. На жаль, частка транспортної складової у структурі собівартості продукції відзначається інтенсивним динамічним зростанням, насамперед через значне підвищення цін на пально-мастильні матеріали, які переважно імпортуються. Зростання обумовлено не тільки постійною девальвацією гривні по відношенню до вільноковертованої валюти, але й стійкою тенденцією зростання світових цін на вичерпні енергетичні ресурси.

Організація світової торгівлі нафтою передбачає встановлення ринкових цін на її еталонні маркерні сорти, що відрізняються за вмістом сірки, алканів, важких вуглеводнів, домішок та інших показників у залежності від місця родовища: 1) WTI (Texas Light Sweet, Америка; 2) Brent, Європа та країни ОПЕК; 3) Urals, росія (табл. 6).

Основним біржовим лотом торгівлі нафтою є барель (скор. bbl). Світова ціна на еталонний сорт нафти Brent, як правило найдорожчий, збільшилася

з 68,40 доларів США за барель у 2019 р. до 80,31 у 2023 р., тобто на 17,4 %; маркерний сорт WTI Texas Light Sweet збільшився з 61,13 USD/bbl у 2019 р. до 75,71 у 2023 р. (на 23,9 %). Найдешевшою є російська нафта Urals Oil, яка зросла в ціні з 64,47 USD/bbl у 2019 р. до 68,41 у 2023 р. (на 6,1 %). Водночас введення воєнного стану в Україні у 2022 р., санкції проти росії та відповідні глобальні політичні й соціально-економічні зміни призвели до максимального підвищення світових цін на нафту марки Brent та WTI саме у період 2022 р.

Якщо світові ціни на нафту за останні 5 років зросли на 25 %, то ціна на пальне в Україні збільшилася на 100 % (тобто у 2 рази), а на автомобільний газ майже на 150 % (у 2,5 рази) (табл. 7).

Вищенаведена інформація щодо рівня цін на бензин, дизель і газ зафіксована на заправках серед її основних представників в Україні, зокрема: Укрнафта, ОККО, WOG, Авіас, Авантаж 7, Chipro, БPCM-Нафта, SOCAR, UPG, УкрПетроль, VST, U.GO та інші. Моніторинг цін на пальне дає можливість оцінити та запланувати транспортну складову витрат у калькуляції собівартості та спрогнозувати цінову конкурентоспроможність національного товару. Транспортна складові в умовах України нині є домінуючою, оскільки у результаті воєнних дій, призупинено діяльність водного та авіаційного транспорту. Саме тому держава повинна регулювати ціни на паливно-енергетичні ресурси, через податки (акциз, податок на додану вартість), торговельні

Таблиця 6 – Динаміка середніх світових цін на нафту (на кінець грудня відповідного року), в доларах США за барель (USD/bbl)

Маркерні сорти нафти	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р. (листопад)	2023 р. до 2019 р., %
Brent Crude Oil ринки Європи та країн ОПЕК	68,40	51,80	77,94	85,99	80,31	117,4
WTI Texas Light Sweet, Light Sweet Crude Oil, ринки Америки	61,13	48,42	75,45	80,51	75,71	123,9
Urals Oil російська нафта	64,47	49,37	68,00	63,85	68,41	106,1

Джерело: побудовано за матеріалами Мінфін [14; 22]

Таблиця 7 – Динаміка середніх цін на пальне в Україні
(на кінець грудня відповідного року), грн/л

Вид пального	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р. (листопад)	2023 р. до 2019 р., %
Бензин А-95 преміум	28,42	26,79	32,30	53,02	58,39	205,45
Бензин А-95	27,32	25,18	30,21	51,94	55,47	203,04
Бензин А-92	26,29	24,14	29,44	51,03	53,67	204,15
Дизельне паливо	26,80	24,54	29,40	55,13	55,78	208,13
Газ автомобільний	12,67	12,38	19,04	29,43	31,56	249,09

Джерело: побудовано за матеріалами Мінфін [19]

надбавки (націнки), стійкість курсу вільноконвертованої валюти тощо.

Висновки. Інтеграція України до Європейської спільноти та її стратегічні орієнтири щодо зміцнення соціально-економічної й енергетичної безпеки в умовах сучасних викликів передбачають підвищення прозорості та достовірності даних щодо руху енергетичних та відповідних фінансових потоків у державі. Оцінка рівня видобутку, генерації енергії, експорту, імпорту, перетворення, розподілу та споживання енергоресурсів здійснюється за енергобалансом країни. Необхідним інформаційним джерелом для його формування є система моніторингу цін та тарифів на виробництва, постачання, транспортування, споживання та оплати за ПЕР і комунальні послуги. Доцільність імплементації ЄДСМ доведена науковцями, фахівцями, представниками Ради національної безпеки і оборони України, практиками, міжуря-

довими організаціями, проте ще й нині вона залишається несформованою.

Інформаційно-аналітичні результати моніторингу виробництва, постачання, транспортування, споживання та оплати за паливно-енергетичні ресурси і комунальні послуги нададуть можливість приймати оперативні управлінські рішення та здійснювати стратегічне планування щодо формування енергетичних міксів регіонів, енергоменеджменту, розвитку паливно-енергетичного комплексу, регулювання ринків енергоресурсів у напрямі енергоефективності, соціально захисту населення, економічної безпеки монопольних структур ПЕК, раціонального використання коштів державного та місцевих бюджетів, що спрямовуються на компенсацію витрат з використання енергоресурсів, екологічну безпеку, захист навколишнього середовища та підвищення енергетичної незалежності.

Список використаних джерел:

1. Арестархов О. Ринок добрив 2022: українська хімія витримала удар, адаптувалася до військових умов і розпочала відновлення. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/880515.html> (дата звернення: 07.11.2023).
2. Договір про заснування Енергетичного співтовариства від 25.10.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_926#Text (дата звернення: 09.11.2023).
3. Заключний звіт про результати виконання Державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010–2021 роки. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України. URL: https://saec.gov.ua/sites/default/files/Zvit_EE_program_all.pdf (дата звернення: 07.11.2023).
4. Індекс інфляції в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/> (дата звернення: 07.11.2023).
5. Енергетична стратегія України на період до 2035 року / Міністерство енергетики та захисту довкілля України. URL: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/doccatalog/list?currDir=50358> (дата звернення: 07.11.2023).
6. Енергоемність за 2007–2021 рр. : офіційний сайт Держслужби статистики. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/energ.htm (дата звернення: 07.11.2023).
7. Кільницька О.С., Кільницька К.О., Азаров М.В. Оцінка діяльності галузі постачання електричної та теплової енергії в Україні в контексті формування пріоритетів енергетичної безпеки. *Інфраструктура ринку*. 2021. № 61. С. 96–102. URL: http://market-infr.od.ua/journals/2021/61_2021/19.pdf (дата звернення: 07.11.2023).
8. Kravchuk N., Kilnitska O., Khodakivskiy V., Misevych M. European strategy for the development of alternative energy. *Eastern journal of European studies*. 2019. Vol. 10 (1). P. 271–297. URL: http://ejes.uaic.ro/articles/EJES2019_1001_KRA.pdf
9. Лір В. Енергетичний баланс України: форма без змісту. URL: <https://innovat.in.ua/novini-vgo/energetichniy-balans-ukrayini-forma-be/> (дата звернення: 07.11.2023).
10. Левченко С. Децентралізація системи електропостачання та її вплив на економічну безпеку енергетичних компаній. *Сталий розвиток економіки*. 2023. № 1(46). С. 84–91. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-46-11> (дата звернення: 17.11.2023).
11. Пояснювальна записка до проекту Закону України від 26.12.2014 № 1640 «Про Єдину державну систему моніторингу виробництва, постачання, транспортування, споживання та оплати за паливно-енергетичні ресурси і комунальні послуги». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GH19K00A?an=4>

12. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2010 № 243 «Про затвердження Державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010–2021 роки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-2010-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.11.2023).
13. Tkachuk, V., Yareмова, M., Tarasovych, L., Kozlovskiy, V., Piliavoz, T. Economic Strategy of the Development of Renewable Energy in Rural Areas of Ukraine. *Montenegrin Journal of Economics*. 2019. Vol. 15. No. 3. P. 71–82. URL: https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/26586/071_-_082_-_tkachuk_et_al..pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 07.11.2023).
14. Світові ціни на нафту. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/oil/> (дата звернення: 07.11.2023).
15. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> (дата звернення: 07.11.2023).
16. Статистичний щорічник України за 2021 р. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/11/Yearbook_2021.pdf (дата звернення: 07.11.2023).
17. Середньозважені тарифи на теплову енергію. Офіційний сайт Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України Держенергоефективності. URL: <https://sace.gov.ua/uk/content/serednozvazheni-taryfy> (дата звернення: 07.11.2023).
18. Структура сукупних витрат. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/gdvvg/ssv/arh_ssv_u.htm
19. Тарифи на газ для населення. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/tariff/gas/> (дата звернення: 07.11.2023).
20. Тарифи на газ для підприємств. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/tariff/gas/prom/2023-09-01/> (дата звернення: 07.11.2023).
21. Ціни на паливо на заправках України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/fuel/detail/> (дата звернення: 07.11.2023).
22. Business & Economy. URL: <https://tass.com/economy/1242269/amp> (дата звернення: 07.11.2023).

References:

1. Arestarkhov O. Rynok dobryv 2022: Ukrayinska khimiya vytrymala udar, adaptuvalasya do viyskovykh umov i rozpochala vidnovlennya [Fertilizer market 2022: Ukrainian chemistry withstood the blow, adapted to military conditions and began recovery]. Available at: <https://interfax.com.ua/news/blog/880515.html> (accessed 07 November 2023).
2. Dohovir pro zasnuvannya Enerhetychnoho spivtovarystva vid 25.10.2005 r. [Agreement on the establishment of the Energy Community dated October 25, 2005]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_926#Text (accessed 09 November 2023).
3. Zaklyuchnyy zvit pro rezultaty vykonannya Derzhavnoyi tsilovoyi ekonomichnoyi prohramy enerhoefektyvnosti i rozvytku sfery vyrobnytstva enerhonosiyiv z vidnovlyuvanykh dzherel enerhiyi ta alternatyvnykh vydiv palyva na 2010–2021 roky. Derzhavne ahentstvo z enerhoefektyvnosti ta enerhozberezhennya Ukrayiny. Available at: https://sace.gov.ua/sites/default/files/Zvit_EE_program_all.pdf (accessed 07 November 2023). (in Ukrainian)
4. Indeks inflyatsiyi v Ukrayini. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/> (accessed 07 November 2023). (in Ukrainian)
5. Enerhetychna stratehiya Ukrayiny na period do 2035 roku / Ministerstvo enerhetyky ta zakhystu dovkillya Ukrayiny. Available at: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/doccatalog/list?currDir=50358> (accessed 07 November 2023). (in Ukrainian)
6. Enerhoyemnist za 2007–2021 rr: ofitsiyyny sayt Derzhsluzhby statystyky [Energy intensity for 2007–2021: official website of the State Statistics Service]. Available at: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/energ.htm (accessed 07 November 2023).
7. Kilnitska O.S., Kilnitska K.O., Azarov M.V. (2021) Otsinka diyalnosti haluzi postachannya elektrychnoyi ta teplovoyi enerhiyi v Ukrayini v konteksti formuvannya priorytetiv enerhetychnoyi bezpeky [Activity evaluation of electricity and thermal energy supply in Ukraine in the context of energy security priorities formation]. *Infrastruktura rynku*, no. 61, pp. 96–102. Available at: http://market-infr.od.ua/journals/2021/61_2021/19.pdf (accessed 07 November 2023).
8. Kravchuk N., Kilnitska O., Khodakivskiy V., Misevych M. (2019) European strategy for the development of alternative energy. *Eastern journal of European studies*, vol. 10 (1), pp. 271–297. Available at: http://ejes.uaic.ro/articles/EJES2019_1001_KRA.pdf
9. Lir V. Enerhetychnyy balans Ukrayiny: forma bez zmistu. Available at: <https://inovat.in.ua/novini-vgo/energetichny-balans-ukrayini-forma-be/> (accessed 07 November 2023). (in Ukrainian)
10. Levchenko S. (2023) Detsentralizatsiya systemy elektropostachannya ta yiyi vplyv na ekonomichnu bezpeku enerhetychnykh kompaniy [Decentralisation of the electricity supply system and its impact on the economic security of energy companies] *Stalyy rozvytok ekonomiky*, no. 1(46), pp. 84–91. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-46-11> (accessed 17 November 2023).
11. Poyasnyvalna zapyska do projektu Zakonu Ukrayiny vid 26.12.2014 № 1640 «Pro Yedynu derzhavnu systemu monitorynhu vyrobnytstva, postachannya, transportuvannya, spozhyvannya ta oplaty za palyvno-enerhetychni resursy i komunalni posluhy». Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/GH19K00A?an=4> (in Ukrainian)
12. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2010 № 243 "Про затвердження Державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел

enerhiyi ta alternatyvnykh vydiv palyva na 2010–2021 roky". Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/243-2010-%D0%BF#Text> (accessed 07 November 2023). (in Ukrainian)

13. Tkachuk, V., Yareмова, M., Tarasovych, L., Kozlovskiy, V., Piliavoz, T. (2019) Economic Strategy of the Development of Renewable Energy in Rural Areas of Ukraine. *Montenegrin Journal of Economics*, vol. 15, no. 3, pp. 71–82. Available at: https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/26586/071_-_082_-_tkachuk_et_al..pdf?sequence=1&isAllowed=y (accessed 07 November 2023).

14. Svitovi tsiny na naftu. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/oil/> (accessed 07 November 2023). (in Ukrainian)

15. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30.09.2019 № 722/2019 [On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period until 2030: Decree of the President of Ukraine dated September 30, 2019 No. 722/2019]. Available at: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> (accessed 07 November 2023). (in Ukrainian)

16. Statystychnyy shchorichnyk Ukrayiny za 2021 r. [Statistical Yearbook of Ukraine for 2021]. Available at: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/11/Yearbook_2021.pdf (accessed 07 November 2023). (in Ukrainian)

17. Serednozvazheni taryfy na teplovu enerhiyu. Ofitsiyyny sayt Derzhavnoho ahentstva z enerhoefektyvnosti ta enerhozberezhennya Ukrayiny Derzhenerhoefektyvnosti. Available at: <https://sae.gov.ua/uk/content/serednozvazheni-taryfy> (accessed 07 November 2023). (in Ukrainian)

18. Struktura sukupnykh vytrat. Ofitsiyyny sayt Derzhavnoho komitetu statystyky Ukrayiny. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/gdvdg/ssv/arh_ssv_u.htm (in Ukrainian)

19. Taryfy na haz dlya naseleennya. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/tariff/gas/> (accessed 07 November 2023). (in Ukrainian)

20. Taryfy na haz dlya pidpryyemstv. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/tariff/gas/prom/2023-09-01/> (accessed 07 November 2023). (in Ukrainian)

21. Tsiny na palyvo na zapravkakh Ukrayiny. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/fuel/detail/> (accessed 07 November 2023). (in Ukrainian)

22. Business & Economy. Available at: <https://tass.com/economy/1242269/amp> (accessed 07 November 2023).

Стаття надійшла до редакції 24.11.2023